

เรื่องที่ 5

ฐานรากแห่งความเป็นศาสตร์ของวิชาภูมิศาสตร์

บรรยายครั้งที่ห้า

แผนการบรรยายเรื่องที่ 5

ชื่อเรื่อง : ฐานรากแห่งความเป็นศาสตร์ของวิชาภูมิศาสตร์

หัวข้อบรรยาย

- 5.1 งานเขียนสมัยกรีกและโรมัน : ฐานรากของภูมิศาสตร์
- 5.2 การพรรณาสภาพภูมิประเทศ
- 5.3 การรังวัดพื้นผิวโลก
- 5.4 งานเขียนทางด้านทฤษฎี
- 5.5 สรุป

แนวคิด

1. งานเขียนสมัยกรีกและโรมันที่เป็นฐานรากทางภูมิศาสตร์มีสามประเภท คือ การพรรณาสภาพภูมิประเทศ การรังวัดพื้นผิวโลกและงานเขียนด้านทฤษฎี
2. ตัวอย่างนักปราชญ์ที่สร้างงานเขียนที่พรรณาสภาพภูมิประเทศคือ โฮเมอร์ อเนก-ซิแมนเดอร์แห่งมิลีทัส เฮโรโดทัส สเตรโบ ปโตเลมี
3. ตัวอย่างนักปราชญ์ที่สร้างงานเขียนที่เกิดขึ้นเนื่องจากความสนใจรังวัดพื้นผิวโลกคือ ไพธากอรัส เพลโต อริสโตเติล อีราโทสธีนีส
4. ตัวอย่างนักปราชญ์ที่สร้างงานเขียนทางด้านทฤษฎี คือ อเนกซิแมนเดอร์ เซโน

วัตถุประสงค์

เมื่อบรรยายเรื่องที่ 5 เสร็จแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายได้โดยสังเขปเกี่ยวกับผลงานของนักปราชญ์เหล่านี้ คือ โฮเมอร์ อเนก-ซิแมนเดอร์แห่งมิลีทัส เฮโรโดทัส สเตรโบ ปโตเลมี ไพธากอรัส เพลโต อริสโตเติล อีราโทสธีนีส และเซโน
2. อธิบายได้ว่า งานเขียนสมัยกรีกและโรมันทั้งสามประเภทสัมพันธ์กับแนวคิดทางภูมิศาสตร์ปัจจุบันทั้งสามแนวอย่างไร

ความนำ

ก่อนที่วิชาภูมิศาสตร์จะก้าวเข้ามาสู่ความเป็นศาสตร์ทางพื้นที่ ประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพื้นที่ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมและเรื่องภูมิภาคที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นภูมิศาสตร์ ได้ถูกศึกษากันมาแล้ว ผู้ที่ศึกษาประเด็นทางภูมิศาสตร์อย่างจริงจังคือนักปราชญ์ยุคต่าง ๆ ความจริงแล้วประเด็นปัญหาที่นักภูมิศาสตร์ศึกษากันอยู่ในปัจจุบันนี้ มีอยู่น้อยเหลือเกินที่เป็นประเด็นใหม่ ประเด็นเหล่านี้ล้วนพบในงานเขียนของนักปราชญ์รุ่นก่อนเกือบทั้งสิ้น มีการกล่าวกันว่า แม้คำว่า “ภูมิศาสตร์” (geography) จะเป็นคำโบราณ คือ มีการบัญญัติขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อสามร้อยปีก่อนคริสตกาล โดยกลุ่มนักปราชญ์กรีกแห่งพิพิธภัณฑ์เมืองอเล็กซานเดรีย แต่สิ่งที่เป็นความโบราณยิ่งกว่าคือ การศึกษาและความคิดเห็นเกี่ยวกับโลกที่คนอาศัย และพื้นผิวโลกที่ห่างไกล การศึกษาและความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมานานแสนนาน (Holt-Jensen, 1980, p.9) เพียงแต่การศึกษาและความคิดเห็นของนักปราชญ์รุ่นก่อนเหล่านี้ ผู้ศึกษาไม่ได้ตั้งใจให้เป็นงานศึกษาทางภูมิศาสตร์อย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบันเท่านั้น ผลงานเหล่านี้ได้ปูทางให้พัฒนาการทางวิชาการของภูมิศาสตร์แตกหน่อและเติบโตอย่างไม่หยุดยั้ง จนกลายเป็นศาสตร์ที่มีแนวคิดและแนววิธีที่มั่นคงในปัจจุบัน

เพื่อความเข้าใจในฐานรากของวิชานี้ ในบทนี้จะกล่าวถึงผลงานทางภูมิศาสตร์ที่ไม่เป็นทางการในดินแดนกรีก และโรมันโบราณ ที่มีคุณูปการต่อวิชาภูมิศาสตร์

หัวข้อบรรยาย 5.1

งานเขียนสมัยกรีกและโรมัน : ฐานรากของภูมิศาสตร์

คำว่า “ภูมิศาสตร์” เป็นคำที่ชาวกรีกโบราณบัญญัติขึ้น หมายถึงการเขียนหรือการบรรยายพื้นผิวโลก งานเขียนของชาวกรีกเป็นการเล่าเรื่องสถานที่ที่นักเดินทางชาวกรีกประสบ และเป็นความรู้เกี่ยวกับโลกที่ขณะนั้นมีพื้นที่ที่ชาวกรีกรู้จักจำกัดอยู่เพียงพื้นแผ่นดินรอบ ๆ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและหมู่เกาะในทะเลดังกล่าว ทวีปที่ชาวกรีกรู้จักคือ ทวีปยุโรป เอเชียและแอฟริกาตอนเหนือ ซึ่งชาวกรีกเดินทางแลกเปลี่ยนสินค้าและความรู้กับพลเมืองในอาณาจักรโบราณที่กระจายอยู่ในทวีปเหล่านั้น โดยเฉพาะด้านทวีปเอเชียและแอฟริกา

ความสนใจของชาวกรีกก็เช่นเดียวกันกับความสนใจของชนเผ่าโบราณอื่น คือไม่ได้สนใจเฉพาะลักษณะของโลกอันเป็นที่อยู่อาศัย แต่ยังสนใจเรื่องดาราศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้องกับดวงดาวบนท้องฟ้า รวมไปถึงความใคร่รู้เกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตประเภทอื่น ความสนใจเหล่านี้สะท้อนออกมาในงานเขียนที่แบ่งออกตามประเภทของเนื้อหาที่เขียนได้สามประเภท คือ :

(1) งานเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพรรณาสภาพภูมิประเทศ งานเขียนประเภทนี้กล่าวถึงลักษณะพื้นผิวโลกตามสภาพธรรมชาติ และที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (topographical description)

(2) งานเขียนเกี่ยวกับการรังวัดพื้นผิวโลก ซึ่งต้องบรรยายความรู้ทางด้านดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์ งานเขียนประเภทนี้ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์แผนที่ เพื่อกำหนดตำแหน่งสถานที่บนพื้นผิวโลก และการอธิบายรูปพรรณสัณฐานของโลกตลอดจนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน น้ำขึ้นน้ำลง เป็นต้น

(3) งานเขียนทางด้านทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เหตุผลเกี่ยวกับกำเนิดของโลกและการมีอยู่ของมนุษย์ เช่น คำถามว่าโลกและมนุษย์เกิดขึ้นมาได้อย่างไร โดยการวิเคราะห์เป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและมนุษย์ (Ibid., p.46)

งานเขียนทั้งสามประเภทดังกล่าวจะได้นำมากล่าวโดยสังเขปในหัวข้อย่อต่อไปนี้

หัวข้อบรรยาย 5.2

การพรรณาสภาพภูมิประเทศ

งานเขียนในแนวนี้เป็นผลจากการเดินทางไปพบสิ่งใหม่ในดินแดนห่างไกล ตัวอย่างของงานลักษณะนี้ได้แก่ มหากาพย์อีเลียด และมหากาพย์โอดิสซีย์ของโฮเมอร์ (Homer's Iliad and Odyssey) มหากาพย์นี้เป็นงานที่อมตะ เขียนขึ้นในศตวรรษที่เก้าก่อนคริสตกาล เป็นการพรรณาสภาพการสู้รบของคนสองเผ่า การพรรณานี้ในมหากาพย์ทำให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพธรรมชาติและสภาพวัฒนธรรมในดินแดนที่ทั้งสองเผ่าอาศัยอยู่

หลังจากการสร้างมหากาพย์ของโฮเมอร์ได้สามศตวรรษ ได้เกิดผลงานที่เป็นการบรรยายทำนองเดียวกัน กล่าวคือ ประมวลศตวรรษที่หกก่อนคริสตกาล อแนกซิแมนเดอร์แห่งมิลทัส

(Anaximander of Miletus) (ปี 611-547 ก่อนคริสตกาล) ได้จัดทำแผนที่แสดงพื้นผิวโลกเท่าที่เขา รู้จัก โดยให้ชื่อว่า การบรรยายเกี่ยวกับพื้นผิวโลก (Description of the Earth) ผลงานนี้นักปราชญ์ รุ่นหลัง คือ เฮคาเทอซแห่งมิลีตัส (Hecataeus of Miletus) ได้สืบทอดงานจนสมบูรณ์ โดยทำเป็น หนังสือสองเล่มชื่อ ยูโรป และ เอเชีย

นอกจากอแนกซิแมนเดอร์และเฮคาเทอซแล้ว ในยุคที่ใกล้เคียงกันนี้ มีนักปราชญ์กรีก อีกคนหนึ่งสร้างผลงานทางภูมิศาสตร์ในลักษณะเดียวกัน คือ เฮโรโดตัส (Herodotus) (ปี 485-425 ก่อนคริสตกาล) โดยเฮโรโดตัสเขียนหนังสือชื่อ ประวัติศาสตร์ ในหนังสือนี้ เฮโรโดตัสบรรยาย การติดต่อค้าขายระหว่างรัฐของชาวกรีกและชาวนครรัฐอื่น เช่น บาบิโลนในเอเชีย การบรรยาย คอนเหนือของทวีปแอฟริกาซึ่งชาวกรีกเรียกว่า “ลิเบีย” มีการบรรยายแม่น้ำไนล์และอธิบาย การไหลของแม่น้ำดังกล่าวอีกด้วย แม้ว่าเฮโรโดตัสจะไม่เคยเดินทางเข้าไปถึงคอนในของทวีป แอฟริกา แต่เขาก็ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “ลิเบีย” (แอฟริกา) เป็นดินแดนที่ล้อมรอบไปด้วยทะเล ยกเว้น เฉพาะด้านที่เชื่อมต่อกับทวีปเอเชีย

ลักษณะการพรรณาสภาพภูมิประเทศตามแบบกรีกได้รับการสืบทอดต่อมาถึง สมัยโรมัน ผลงานของนักปราชญ์คนสำคัญคือ สเตรโบ (Strabo) ซึ่งเขียนหนังสือชื่อ ภูมิศาสตร์ (geographica) จำนวนสิบเจ็ดเล่ม หนังสือชุดนี้พรรณารายละเอียดของโลกที่รู้จักตามแบบ สารานุกรม อธิบายลักษณะเด่นทางวัฒนธรรม การปกครอง ธรรมเนียมประเพณีของสถานที่ แต่ละแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งของกรุงโรม งานของสเตรโบได้ชื่อว่าเป็นงานด้านประวัติศาสตร์ มากกว่าภูมิศาสตร์และสเตรโบเองก็ไม่เคยคิดว่าตนเองเป็นนักภูมิศาสตร์ อย่างไรก็ตาม สเตรโบ เคยเขียนไว้ว่า ภูมิศาสตร์ต้องการการเรียนรู้แบบสารานุกรม และในการบรรยายลักษณะเด่นของ ประเทศ ผู้บรรยายจะต้องทุ่มเทความสนใจไปที่เรื่องดาราศาสตร์และเรขาคณิต ซึ่งหมายถึงการ กำหนดตำแหน่งสถานที่บนแผนที่ สเตรโบกล่าวว่า นักภูมิศาสตร์คือบุคคลที่พยายามบรรยาย ส่วนย่อยของโลก คำว่า “บรรยาย” (describe) และคำว่า “ส่วนย่อย” (part) นี้ทำให้สเตรโบได้ชื่อว่าเป็นบุคคลที่เสนอการศึกษาที่เรียกว่า chorology หรือ chorography (ภูมิภาควิทยา) ซึ่งเทียบเคียงได้ กับภูมิศาสตร์ภูมิภาค (Gregory, 1994, p.64) อนึ่ง ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของสเตรโบมีนัยทางการเมือง โดยสเตรโบให้ความเห็นว่า ความรู้ส่วนใหญ่ในวิชาภูมิศาสตร์ใช้สนองความต้องการของรัฐ และ ย้ำอีกว่า ผู้ที่รู้จักพื้นที่ดีจักตั้งค่ายโจมตี และสังหารรุกอย่างได้เปรียบ (Unwin, 1992, p.51-52) ดังนั้น ในสายตาของสเตรโบแล้ว ภารกิจที่เป็นหลักของภูมิศาสตร์คือ ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับ การเมืองการปกครอง

งานพรรณาสภาพภูมิประเทศขั้นสุดท้ายที่สำคัญยิ่งของสมัยโรมันคือ งานของคลอดิอุส ปโตเลมีอุส (Claudius Ptolemaeus) (ค.ศ. 90-168) หรือที่รู้จักกันในนาม **ปโตเลมี** นักปราชญ์ผู้นี้ทำงานด้านดาราศาสตร์อยู่ที่เมืองอเล็กซานเดรีย ปโตเลมีอธิบายว่าภูมิศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับพื้นโลกทั้งมวล อย่างไรก็ตามปโตเลมีเห็นว่า คณิตศาสตร์หรืออีกนัยหนึ่งการสร้างแบบจำลองพื้นผิวโลก คือแผนที่เป็นหัวใจของการศึกษาภูมิศาสตร์ ในขณะที่การบรรยายสถานที่เป็นเรื่องการบรรยายสภาพท้องถิ่น ทั้งทางด้านธรรมชาติ และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ไม่จำเป็นต้องใช้แผนที่ งานของปโตเลมีเป็น “ภูมิศาสตร์” เพราะปโตเลมีสร้างแผนที่โลกที่รู้จักในสมัยนั้นและแบ่งทวีปออกเป็นเขตย่อย มีการกำหนดตำแหน่งสถานที่จำนวนมากโดยใช้ละติจูดและลองจิจูด แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าตำแหน่งสถานที่ส่วนมากผิดพลาด เนื่องจากการคำนวณใช้ฐานตัวเลขเส้นรอบวงของโลกที่คำนวณผิดพลาดมาก่อน กล่าวคือ ขนาดเส้นรอบวงของโลกเล็กกว่าความเป็นจริง แต่กระนั้นแผนที่นี้ก็ยังใช้เป็นเอกสารอ้างอิงตำแหน่งที่ตั้งสถานที่บนผิวโลกจนถึงศตวรรษที่สิบห้าและสิบหก ซึ่งเป็นสมัยแห่งการสำรวจค้นพบโลกใหม่ของชาวโปรตุเกสและชาวสเปน

หัวข้อบรรยาย 5.3

การรังวัดพื้นผิวโลก

สำหรับงานประเภทที่สองของนักปราชญ์ในยุคนี้ เป็นงานที่เกิดขึ้นพร้อมกับความสนใจในลักษณะพื้นผิวโลกที่กล่าวข้างต้น งานเขียนประเภทนี้เกิดขึ้นจากความสนใจเกี่ยวกับการรังวัดตำแหน่งสถานที่และความสนใจทางด้านดาราศาสตร์

ตามความเข้าใจในโลกของชาวกรีกในยุคของโฮเมอร์ โลกคือจานกลมที่มีทะเลล้อมรอบ ความเข้าใจนี้มีการปรับใหม่ในช่วงเวลาทศวรรษปีก่อนคริสตกาล เนื่องจากความสนใจทางด้านดาราศาสตร์มีเพิ่มขึ้น ปราชญ์การณีสตรียูปราคาน่าไปสู่การค้นหารูปทรงของโลก นักปราชญ์กรีกที่มีแนวคิดอันทรงอิทธิพลคือ ไพธากอรัส (Pythagorus) เพลโต (Plato) (ปี 427-347 ก่อนคริสตกาล) อริสโตเติล (Aristotle) และอีราโทสธีนิส (Eratosthenes) (ปี 276-294 ก่อนคริสตกาล)

นักปราชญ์กรีกเหล่านี้เริ่มหาเหตุผลให้กับความเชื่อว่า โลกมีลักษณะเป็นทรงกลม เช่น ไพธากอรัสคิดว่าโลกและดาวบนท้องฟ้าเป็นทรงกลม และน่าจะหมุนเป็นวงกลมไปรอบ ๆ ดวงไฟซึ่งอยู่ตรงกลางของจักรวาล แต่นักปราชญ์บางคน เช่น เพลโต มีความเห็นไปในทาง

ตรงกันข้าม คือ เพลโตคิดว่า โลกเป็นศูนย์กลางที่มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดาวโคจรไปรอบ ๆ ความเชื่อเหล่านี้เป็นข้อสรุปจากหลักปรัชญาบางประการที่ขาดเหตุผลอธิบาย มากกว่าจะเป็นข้อสรุปจากหลักฐานประจักษ์พยาน

อริสโตเติลเป็นนักปราชญ์ที่ให้ความสำคัญแก่การรวบรวมพยานหลักฐานในการสร้างข้อสรุป จากการให้ความสำคัญของอริสโตเติล ได้มีความพยายามที่จะหาวิธีวัดเส้นรอบโลก อีราโทสเทินีสเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นบุคคลที่สามารถคำนวณเส้นรอบโลกได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ความสามารถที่โดดเด่นของอีราโทสเทินีสอีกประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาระบบการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งบนผิวโลกด้วยละติจูดและลองจิจูด ซึ่งการกำหนดนี้เป็นการกำหนดแทนการกำหนดที่ตั้งแบบดั้งเดิมที่ไม่เป็นระบบ ระบบละติจูดและลองจิจูดทำให้สามารถคำนวณระยะทางจากเมืองไซอิน (อัสวัน) ถึงเมืองอเล็กซานเดรียได้อย่างถูกต้อง โดยประมาณว่าระยะทางดังกล่าว มีความยาวหนึ่งในห้าของเส้นรอบโลก ทั้งนี้ โดยการสังเกตมุมของดวงอาทิตย์

งานของอีราโทสเทินีสถูกสืบทอดโดยสเตรโบและปโตเลมี แต่ปโตเลมีผิดพลาดที่นำผลการคำนวณเส้นรอบโลกไม่ถูกต้องของโพไซดอนนิอุส (Posidonius) เมื่อหนึ่งร้อยปีก่อนคริสตกาลมาใช้

หัวข้อบรรยาย 5.4

งานเขียนทางด้านทฤษฎี

เรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดของโลกมนุษย์เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่ปรากฏในงานเขียนทางภูมิศาสตร์ของชาวกรีก งานเขียนประเภทนี้มีควบคู่ไปกับการบรรยายสภาพภูมิประเทศและรูปพรรณสัณฐานของโลก คำานานนิยายโบราณของชาวกรีกสะท้อนความเชื่อที่ว่า พื้นโลกถูกจัดระเบียบอย่างมีจุดมุ่งหมายตามความต้องการของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากความเชื่อเช่นนี้ ชาวกรีกโบราณเห็นว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีอิทธิพลต่อมนุษย์ แต่มนุษย์เองก็สามารถตัดแปลงธรรมชาติได้

นักปราชญ์ชาวกรีกสร้างทฤษฎีจักรวาลวิทยา (cosmology) ขึ้นมาแจ่มแจ้ง องค์ประกอบของจักรวาล บ้างสรุปว่าสรรพสิ่งประกอบไปด้วยน้ำ บ้างกล่าวว่าสสารทุกอย่างใน

โลกรวมทั้งน้ำด้วยนั้นมีกำเนิดมาจากสสารต้นกำเนิดอย่างหนึ่งซึ่งไม่มีวันสูญสลาย และบ้างก็อ้างว่าส่วนประกอบหลักของโลกมีสี่ประเภท ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งจะรวมตัวเข้าหากันโดยมีอัตราส่วนผสมแต่ละชนิดไม่เท่ากันและเกิดเป็นสสารชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก ส่วนประกอบเหล่านี้จะรวมตัวเข้าหากันด้วยความรัก และแยกตัวออกจากกันด้วยความเกลียด อแนกซิแมนเดอร์เคยสรุปว่า การจัดกลุ่มแยกประเภทกำหนดขึ้นจากการชิงดีระหว่างฝ่ายตรงกันข้าม (Ibid., p.49)

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ ชาวกรีกกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ไว้ในโลก โดยให้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติและคัดแปลงธรรมชาติตามโอกาสอันควร ธรรมชาติจึงถูกกำหนดฐานะให้เป็นเทพเจ้า ซึ่งทรงอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ชาวกรีกยกย่องสตรีเพศและยึดโยงเรื่องนี้เข้ากับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เทพเจ้าแห่งพื้นโลกจึงเป็น โลกมารดา (mother earth) ที่ทุกปีมนุษย์จะต้องบวงสรวงด้วยสัตว์เพศผู้ เพราะแต่ละปีความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับรอบการเจริญเติบโตของธัญพืชและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่พื้นผิวโลกเป็นสิ่งที่ถูกวางแผนกำหนดวิถีความเป็นไปโดยเทพเจ้ามิได้เป็นความเชื่อแต่เฉพาะของพวกกรีกเท่านั้น แต่ยังเป็นความเชื่อของชนเผ่าโบราณที่กระจายกันตั้งอาณาจักรอยู่ใกล้เคียงกับอาณาจักรของชาวกรีก เช่น พวกอียิปต์และพวกที่ตั้งนครรัฐอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำไทกริสและยูเฟรติสในดินแดนประเทศอิรักปัจจุบันด้วย

ความเชื่อเหล่านี้ได้พัฒนามาเป็นทฤษฎีเรื่องรูปแบบและจุดประสงค์ของธรรมชาติ (doctrine of teleology) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า การที่โลกแสดงออกซึ่งการจัดระเบียบรูปแบบทางพื้นที่นั้น เป็นไปตามที่มีผู้กำหนดเอาไว้ ซึ่งผู้ที่กำหนดนั้น มักจะหมายถึงเทพเจ้าหรือหมายถึงธรรมชาติ

หลักการนี้มีอิทธิพลต่อสำนักปรัชญากรีกกลุ่มสโตอิก (Stoic) ของนักปราชญ์กรีกที่ชื่อ เซโน (Zeno) ในสมัยสามร้อยปีก่อนคริสตกาล และมีอิทธิพลต่อแนวคิดของสำนักคิดในยุโรปค่อนข้างมาก นักปรัชญาแห่งสำนักนี้เชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปเพื่อเป้าหมายเกี่ยวกับมนุษย์ เช่น สัตว์บางชนิดเหมาะที่จะเป็นอาหาร บางชนิดมีไว้ทดสอบความกล้าหาญ เป็นต้น

แนวความคิดของสำนักปรัชญาที่ถูกต่อต้านโดยสำนักปรัชญาเอพิคิวเรียน (Epicurean) ของเอพิคิวรัส (Epicurus) ที่ตั้งขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน แนวความคิดของสำนักนี้ยึดการเสพสุขหาความสุขสำราญเป็นหลัก และเห็นอีกว่าความกลัวต่อความตายและความกลัวต่อเทพเจ้าทั้งหลายเป็นเรื่องชั่วร้าย นักปราชญ์กลุ่มนี้จึงแยกเทพเจ้าออกจากธรรมชาติ

หัวข้อบรรยาย 5.5

สรุป

วรรณกรรมทางภูมิศาสตร์ของพวกกรีก และโรมันเป็นแนวคิดและมุมมองเกี่ยวกับโลก วรรณกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่วางฐานรากให้กับการกำหนดขอบเขตเนื้อหาและวิธีการศึกษาของวิชาภูมิศาสตร์ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ร่องรอยของแนวคิดในวรรณกรรมของกรีกปรากฏอยู่ในแนวคิดหลักทั้งสามประการของวิชาภูมิศาสตร์ที่ใช้ศึกษากันอยู่ขณะนี้ คือ แนวคิดเรื่องการจัดตัวทางพื้นที่ แนวคิดเรื่องมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และแนวคิดเรื่องภูมิภาค ความสนใจต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกประเภทของพวกกรีกได้วางฐานรากให้ภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาปรากฏการณ์หลายชนิด วิธีการไขข้อข้องใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ไม่รู้จักด้วยการกำหนดตำแหน่งสถานที่ของสิ่งของนั้น สังเกตลักษณะของมันและจดจำด้วยการบันทึกพรรณารายละเอียดของรูปลักษณะลงในหนังสือ แผนที่ นิทาน นิยาย เรื่องเล่าและบทกลอน บทเพลงต่าง ๆ รวมทั้งใช้การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือหาสาเหตุที่ลักษณะปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น ได้นำไปสู่แนวความคิดในการใช้สถานที่หรือพื้นที่เป็นจุดเริ่มต้นของการบรรยายปรากฏการณ์และการมองความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์อื่น ในพื้นที่ซึ่งเป็นฐานรากของการศึกษาเชิงระบบ การที่ปีโตเลมีแย่งแยกว่าภูมิศาสตร์เป็นการศึกษาพื้นที่ผิวโลกทั้งหมดนั้นก็เป็นการมองว่าลักษณะของพื้นผิวโลกเป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างระบบอันซับซ้อนของสรรพสิ่ง ส่วน “ภูมิภาควิทยา” (chorography) เป็นพื้นฐานของการศึกษาตามแนวภูมิศาสตร์ภูมิภาคที่เปรียบเทียบลักษณะเด่นระหว่างพื้นที่และเห็นว่าลักษณะเด่นของพื้นที่เกิดจากความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่นั้นเช่นเดียวกัน ในด้านการใช้หลักทฤษฎีวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม ชาวกรีกแสดงโดยนัยไว้ในหลักปรัชญาของสำนักคิดต่าง ๆ ว่ามนุษย์และธรรมชาติมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ธรรมชาติกำหนดวัตถุประสงค์ให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตาม แนวคิดขัดแย้งไปในทางตรงกันข้ามก็ได้แก่การที่ธรรมชาติไม่ได้มีเป้าหมายเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ไม่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ เป็นต้น

อิทธิพลของหลักปรัชญาเหล่านี้เราจะได้เห็นต่อไปในการศึกษาภูมิศาสตร์สมัยหลังสำหรับความสนใจทางด้านดาราศาสตร์ในยุคโบราณนั้น เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า นอกจากจะทำให้เกิดการเรียนรู้เรื่องจักรวาลศาสตร์เกี่ยวกับโลก ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวต่าง ๆ และความสัมพันธ์

ระหว่างกันซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนพลังงาน การเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติหลายอย่างแล้ว ยังนำมาซึ่งการหาวิธีรังวัดพื้นผิวโลก การสมมุติเส้นละติจูดและลองจิจูด เพื่อง่ายต่อการหาดำแหน่งที่ตั้งของปรากฏการณ์ การผลิตแผนที่โลกเพื่อบันทึกสภาพพื้นผิวโลก และกลายเป็นเครื่องมือช่วยวิเคราะห์ปัญหาภูมิศาสตร์ในเวลาต่อมา ยิ่งไปกว่านั้น ส่วนประกอบที่สำคัญของวิชาเรขาคณิตที่ใช้ในการสร้างแผนที่อื่นได้แก่ รูปทรง ด้าน มุม ได้กลายมาเป็นองค์ประกอบหลักในการวิเคราะห์ปัญหาภูมิศาสตร์ทางพื้นที่ เรื่องเหล่านี้จะได้อธิบายรายละเอียดในเรื่องต่อไป